

(ook op kunstzinnige wijze en via het doen) en weer laten verzinken in het lange termijngeheugen. Dan pas kan het geleerde in een latere ontwikkelingsfase, gewijzigd en ook in totaal andere toepassings-gebieden, als vaardigheid vrijkomen: LL 1-14*

- in sociaal opzicht wordt in wereldoriëntatie de basis gelegd voor sociale vaardigheden: SV 1-4, SV 9-12, SV 13*-16.

3.3 Leerplandoelstellingen: eindtermen

Structuur en nummering

De indeling en formulering van de eigen eindtermen sluit, zo goed als mogelijk, aan bij de pedagogische en onderwijskundige opvattingen van de steinerpedagogie, maar behoudt ook de indeling in domeinen zoals voorgesteld door de decreetgever.

We hebben er altijd naar gestreefd om een uniek en eenvoudig nummer te geven aan onze eigen eindtermen, makkelijk in het gebruik. Een aangepaste versie van onze eigen eindtermen WO natuur en WO techniek werd op 1 juni 2011 in het Vlaams Parlement goedgekeurd. Daardoor hebben de eindtermen uit deze twee domeinen van het leergebied wereldoriëntatie een ander soort nummer gekregen. Voor de domeinen die onveranderd bleven sinds de eerste goedkeuring door het Vlaams Parlement op 10 maart 1998, blijft de oude nummering gelden.

De voormalige eindtermen Wereldoriëntatie werden met ingang van 1 september 2015 opgesplitst in:

Eindtermen Wetenschappen en techniek

Eindtermen Mens en maatschappij

De verschillende domeinen uit het vroegere leergebied Wereldoriëntatie werden toegewezen aan een van de nieuwe leergebieden.

Voor de eindtermen werd de nummering bewaard.

Leergebied

Wetenschappen en techniek

Domeinen

1. Natuur

Het zorgzaam omgaan met aspecten en elementen uit de natuur, wordt, net als voor de kleuters in eindtermen verwoord. Door op een expliciete wijze aandacht te vragen voor het ontwikkelen van de zorgkwaliteit van kinderen, gaan we een stap verder. Het respect wordt op deze manier minder vrijblijvend, maar integendeel geëngageerd tegenover het andere of de andere of het grote geheel. Deze eindtermen bouwen voort op de praktijk in de scholen die de zorg voor planten, dieren en milieu in het algemeen, probeert te koesteren. Ze sluiten naadloos aan bij het belang wij in het opvoedingsproces hechten aan het opdoen van kwaliteitsvolle praktische ervaringen.

2. Techniek

Voor techniek ligt het accent op de vormende waarde die uitgaat van de beoefening van handvaardigheid en praktische vorming: leren door te doen. De keuze van technieken wordt niet gemaakt vanuit nostalgie naar een ambachtelijk verleden, maar omwille van de ontwikkelingskansen die deze basistechnieken in zich dragen.

De omgang met techniek is de gelegenheid bij uitstek voor de vorming van goede gewoonten. Hieronder verstaan we alles wat te maken heeft met orde, regelmaat, netheid en een juist en zinvol gebruik van de materialen en gereedschappen.

Het is van belang dat het kind voldoende aan techniek en praktische handeling kan waarnemen in de schoolomgeving. Herstellingen, verfraaiingswerken, huishoudelijk arbeid, allerlei praktische vaardigheden kunnen hiertoe expliciet zichtbaar gemaakt worden voor de kinderen. Deze activiteiten leren het kind aandacht te hebben voor efficiëntie in het handelen. Daarnaast verwerft het kind hierdoor ook inzicht en ontwikkelt het praktische vaardigheden. De waarneming roept respect op voor de persoon die het werk uitvoert, voor het materiaal en de leefomgeving, en interesse voor de verschillende technische aspecten. Het kind neemt daarbij ook de zorgzame omgang met materiaal en gereedschap op, wat door de volwassenen moet worden voorgeleefd. Bovendien wekt deze waarneming bij het kind de zin om te groeien, om ook volwassen te worden, om te leren en om 'vaardig' te worden.

Eindtermen Wetenschappen en techniek

1 Natuur

Mens

De kinderen

WO 1.1 kunnen de gestalte van de mens beschrijven.

WO 1.2 kunnen de functie beschrijven

- van het hoofd m.b.t. het zenuw-zintuigstelsel, in het bijzonder de functie van de zintuigen;

- van de romp m.b.t. het ritmische systeem en de stofwisseling, waaronder bloedsomloop en ademhaling;
- van de ledematen m.b.t. het bewegingssysteem.

Dier

De kinderen

- WO 1.3 kunnen van een aantal dieren uiterlijk, gedrag, leefwijze beschrijven.
- WO 1.4 kunnen eenvoudige verzorgende handelingen met betrekking tot dieren uit hun omgeving uitvoeren.
- WO 1.5 kunnen een beperkt aantal dieren in hun leefmilieu (land, water, lucht) situeren.
- WO 1.6* beseffen dat er een verband bestaat tussen het uiterlijke van een dier en zijn levenswijze en omgeving.
- WO 1.7* beseffen dat het dier afhankelijk is van zijn omgeving.

Plant

De kinderen

- WO 1.8 kunnen van een beperkt aantal planten het uiterlijk beschrijven: zij kunnen wortel, stengel, blad, bloem, vrucht lokaliseren en benoemen.
- WO 1.9 kunnen eenvoudige verzorgende handelingen uitvoeren met betrekking tot de planten uit hun omgeving.
- WO 1.10 kunnen de functie beschrijven van wortel, stengel, blad, bloem, vrucht.
- WO 1.11 kunnen een beperkt aantal 'planten' benoemen volgens de ontwikkelingsgraad: wieren, paddenstoelen, mossen, varens; de hogere planten exemplarisch (bijv. naaldbomen - loofbomen, bijv. lelieachtigen - roosachtigen).
- WO 1.12* beseffen dat de plant afhankelijk is van bodem, lucht, licht, warmte, water en klimaat.
- WO 1.13* tonen respect en zorg voor mensen, dieren, planten en gesteenten vanuit het besef dat deze natuurrijken elkaar voor hun voortbestaan nodig hebben.

Gesteenten en landschappen

De kinderen

- WO 1.14 kunnen uitgaande van het landschap de vorm van een granietgebergte, een kalkgebergte en de kenmerken die wijzen op een vulkanische oorsprong, beschrijven en herkennen.
- WO 1.15 kennen het onderscheid tussen graniet en kalk en vulkanisch gesteente.
- WO 1.16 kunnen aan de hand van eenvoudige voorbeelden illustreren dat de vorm van een landschap beïnvloed wordt door het aanwezige gesteente en de inwerking van water, wind, warmte en van de mens.
- WO 1.17 kunnen aan de hand van eenvoudige voorbeelden illustreren dat de vorm van landschap en de kwaliteit van het gesteente de levenswijze van de mens beïnvloedt.
- WO 1.18 kunnen een beperkt aantal fenomenen in verband met het landschap met al hun zintuigen gericht en onbevangen waarnemen en hun waarnemingen op systematische wijze weergeven.
- WO 1.19* tonen belangstelling voor de verscheidenheid in landschappen die op aarde voorkomen en kunnen deze waarderen in hun specifieke schoonheid.

Weer en klimaat

De kinderen

- WO 1.20 kunnen de volgende weersverschijnselen verwoorden en onderscheiden: neerslag, enkele eenvoudige wolkentypes, windsoorten in functie van de windstreken.
- WO 1.21 kunnen drie klimaatzones onderscheiden en situeren op de wereldkaart: warme, koude en gematigde zone.
- WO 1.22 kennen het verschil tussen weer en klimaat.
- WO 1.23 kunnen op eenvoudige wijze de kringloop van het water beschrijven.
- WO 1.24 kunnen een beperkt aantal weerkundige fenomenen op weerkundig gebied gericht en onbevungen waarnemen en hun waarnemingen weergeven.(zie ook leren leren en muzische vorming)

Fysische verschijnselen

De kinderen

- WO 1.25 kunnen aan de hand van eenvoudige voorbeelden beknopt enkele kenmerken beschrijven van de fenomenen geluid, licht, warmte, elektriciteit, magnetisme.
- WO 1.26 kunnen (exemplarisch) gericht en onbevungen natuurkundige fenomenen aan de hand van proeven waarnemen.(zie ook leren leren)
- WO 1.27 kunnen hun waarnemingen op systematische wijze verwoorden en opschrijven.(zie ook leren leren)
- WO 1.28 kunnen de fenomenen in hun causale samenhang beschrijven.

Milieu

De kinderen

- WO 1.29* tonen zich in hun gedrag bereid om zorgzaam om te gaan met mineraal, plant, dier en mens en het milieu in hun omgeving.
- WO 1.30* tonen zich in hun gedrag bereid om zorgvuldig om te gaan met afval, energie, papier, voedsel en water.

2 Techniek

De kinderen

- WO 2.1 kunnen beschrijven welke behoefte er aan de basis ligt van een eenvoudig en transparant technisch systeem.
- WO 2.2 kunnen, uitgaand van een bepaalde behoefte, benoemen welke technische systemen hieraan beantwoorden of zelf technische oplossingen bedenken en de realiseerbaarheid ervan aftasten.
- WO 2.3 beseffen hoe de mens door innovatieve constructies en het gebruik van technische hulpmiddelen in staat is de investering in menselijke energie te verminderen.
- WO 2.4 kunnen de werking en het ontwikkelingsproces van eenvoudige en transparante technische systemen beschrijven.
- WO 2.5 kunnen bij eenvoudige en transparante technische systemen beschrijven hoe de werking ervan samenhangt met de eigenschappen van de gebruikte natuurlijke grondstoffen en fenomenen.
- WO 2.6 kennen en beheersen basistechnieken voor het hanteren, onderhouden en wegbergen van eenvoudige technische systemen.
- WO 2.7* zijn bereid om zorgzaam, veilig, nauwkeurig en hygiënisch te werken.

- WO 2.8 hebben inzicht in het technisch proces doordat zij
- de probleemstelling begrijpen en een oplossing kunnen ontwikkelen;
 - weten aan welke eisen het werkstuk moet voldoen en welke materialen en hulpmiddelen zij nodig hebben;
 - een eenvoudig plan kunnen begrijpen of ontwerpen;
 - weten welke stappen er achtereenvolgens uitgevoerd moeten worden;
 - een eenvoudig ontwerp stap voor stap kunnen uitvoeren;
 - het technisch systeem in gebruik kunnen nemen;
 - de technische kwaliteiten en de werking van bepaalde technische systemen nauwgezet kunnen observeren en beschrijven;
 - bereid zijn om het technisch systeem te controleren en te verbeteren indien nodig.
- WO 2.9* tonen respect voor materiaal, de technische vaardigheden en technische realisaties van zichzelf en van anderen en kunnen technische systemen ook vanuit een esthetisch oogpunt benaderen.

Leergebied

Mens en maatschappij

Domeinen

- 1 **Gezondheid, levensstijl en verkeer**
- 2 **Geschiedenis**
- 3 **Aardrijkskunde**
- 4 **Attitudes**

Eindtermen Mens en maatschappij

1 **Gezondheid, levensstijl en verkeer**

De kinderen

- WO 36 kennen (exemplarisch) het productieproces van voedingsmiddelen, gebruiksvoorwerpen of woningbouw.
- WO 37* beseffen dat voedsel, kleding, huisvesting en gebruiksvoorwerpen die de mens nodig heeft, afhangen van natuurlijke processen en menselijke arbeid.
- WO 38 brengen eerbied en dankbaarheid op voor deze natuurlijke processen en voor arbeid en tonen dit door zorgvuldig om te gaan met het bovenvermelde.
- WO 39 kunnen eerbied en respect opbrengen voor de mens in zijn mens-zijn en als individu in onderlinge verscheidenheid ook wat betreft constitutie en gezondheidstoestand. (zie ook sociale vaardigheden)
- WO 40 kennen de gedragsregels en gewoonten van de school voor gezonde voeding, levensstijl en hygiëne.
- WO 41* zijn bereid een positieve waarde toe te kennen aan dit gedrag.
- WO 42 kunnen in een voor hen overzichtelijke noodsituatie hulp inroepen, of zelf helpen en zijn bereid zich te laten helpen bij pijn of ziekte.(zie ook sociale vaardigheden)
- WO 43 kennen de gedragsregels van de school inzake veiligheid en kunnen deze toepassen.
- WO 44* zijn bereid een positieve waarde toe te kennen aan dit gedrag.
- WO 45 weten wat er van hen verwacht wordt bij alarm op school en kunnen dit ook uitvoeren.
- WO 46 kennen de verkeerssituatie in hun schoolomgeving en kunnen er zich veilig in verplaatsen.
- WO 47 beschikken over voldoende reactiesnelheid, evenwichtsgevoel en coördinatie en kennen de verkeersregels voor fietsers en voetgangers, om zich zelfstandig en veilig te kunnen verplaatsen langs een voor hen vertrouwde route. (zie ook lichamelijke opvoeding)
- WO 48* tonen zich in hun gedrag bereid rekening te houden met de andere weggebruikers.

2 **Geschiedenis**

De kinderen

- WO 49 kunnen zich een concrete voorstelling maken van historische gebeurtenissen en deze weergeven in woord en beeld.
- WO 50 kunnen de behandelde historische feiten op systematische wijze verwoorden.(in samenhang met de methode zoals die aangegeven wordt in leren leren)
- WO 51 kunnen zich inleven in het dramatisch-epische karakter van de geschiedenis.(zie ook leren leren, muzische vorming: toneel, recitatie, tekenen, schilderen)

- WO 52 kunnen tijd ruimtelijk voorstellen.
- WO 53 kunnen enkele kenmerkende aardrijkskundige en geschiedkundige aspecten van hun school- of woonomgeving beschrijven.
- WO 54 kennen de chronologische volgorde en kunnen beknopt kenmerkende elementen beschrijven uit verschillende cultuurperiodes:- Oosterse cultuur: Indië, Perzië, Tweestromenland, Egypte;- Griekse cultuur (o.a. opkomst en werking van de democratie);- Romeinse cultuur (o.a. opkomst van het recht: publiek en privaat);- Middeleeuwse geschiedenis.
- WO 55 hebben oog voor het element evolutie doordat zij inzien dat de mensen in het verleden en op andere plaatsen op een andere wijze leefden, voelden en dachten dan de mensen hier en nu.
- WO 56 zien in dat bepaalde voorwaarden het menselijk handelen mee bepalen, zoals tijd, aardrijkskundige gegevens, ideeën.
- WO 57 kunnen zich inleven in situaties die in tijd en plaats verder van hen af staan.
- WO 58* zijn bereid dit te doen.
- WO 59* tonen interesse in en een gevoel van persoonlijke verbondenheid met het verleden.
- WO 60* beseffen dat elke cultuur typische kenmerken bezit, zichtbaar in de leefwijze van de mensen

3 Aardrijkskunde

Ruimtelijke aspecten

De kinderen

- WO 61 kunnen uitgaande van de bewegingen en de stand van de zon bij benadering de windrichtingen bepalen en op basis daarvan een windroos tekenen waarop ze de hoofd- en tussenrichtingen kunnen aangeven.
- WO 62 kunnen bij een oriëntatie in de werkelijkheid, op een hen bekende plaats de windstreken (hoofd- en tussenrichtingen) aangeven.
- WO 63 kennen het begrip schaal en kunnen het gebruiken als eenvoudige verhouding tussen kilometer en centimeter. (zie ook W 31)
- WO 64 kennen het begrip plattegrond en kunnen die tekenen van de directe omgeving, klas, school of eigen huis.
- WO 65 kunnen aan elkaar een bekende weg beschrijven tussen twee plaatsen in de eigen gemeente of stad of die waar de school gelegen is. Ze kunnen deze reisweg ook aanduiden op een plattegrond.
- WO 66 kunnen hun eigen stad, gemeente of dorp of die waar hun school gelegen is situeren op een kaart en enkele kenmerkende aardrijkskundige en geschiedkundige aspecten ervan beschrijven.
- WO 67 kennen de hoofdrivieren van België en kunnen die op de kaart aanduiden.
- WO 68 kunnen de verschillende werelddelen, polen, evenaar, keerkringen en zeeën rond Europa op een wereldkaart aanduiden.
- WO 69 hebben een voorstelling van een wereldkaart zodat ze in een concrete toepassings situatie een werelddeel kunnen aanduiden.

Politieke aspecten

De kinderen

- WO 70 kunnen begrippen zoals, dorp, stad, streek, provincie, land en werelddeel in een juiste context hanteren.
- WO70^{bis} kennen de vier taalgebieden en kunnen de taalgebieden bij benadering aanduiden op de kaart van België en weten dat dit gegeven de grondslag vormt voor de wijze waarop België bestuurd wordt.

- WO 71 hebben een voorstelling van de kaart van Vlaanderen en van België zodat ze in een praktische toepassings situatie de provincies en de provinciehoofdplaatsen op een kaart kunnen aanduiden.
- WO 71bis weten dat de Vlaamse Gemeenschap een van de gemeenschappen is van België en dat België deel uitmaakt van de Europese Unie.
- WO 72 kennen de belangrijkste steden van Europa en kunnen deze aanduiden op een kaart.
- WO 73 hebben een voorstelling van de kaart van Europa zodat ze in een concrete toepassings situatie de betrokken landen op een kaart kunnen aanduiden.

Socialeconomische aspecten

De kinderen

- WO 74 kunnen (exemplarisch) de weg van grondstof naar consumptieproduct beschrijven van producten die zij zelf gebruiken.
- WO 75 hebben daarbij aandacht voor:
 - het aspect arbeid, loon en ongelijke verdeling van welvaart;
 - het gegeven dat de grondstoffen onttrokken worden aan de aarde of de natuur;
 - de ecologische aspecten van de wijze van productie, distributie en consumptie;
 - de functie van de handel (verkoop, winst, verlies, reclame ...), het geld- en bankwezen.
- WO 76 kunnen aan de hand van eenvoudige voorbeelden illustreren dat de mensen over de hele wereld voor de voorziening in hun behoeften van elkaar afhankelijk zijn.
- WO 77 kunnen aan de hand van eenvoudige voorbeelden illustreren
 - dat er een verband bestaat tussen de mens en zijn woonplaats op aarde;
 - dat de mens de mogelijkheden van klimaatsomstandigheden en landschap voor zichzelf kan benutten.
- WO 78 brengen respect en begrip op voor de leefomstandigheden en leefwijze van andere mensen en andere volkeren.

Algemene vaardigheden

De kinderen

- WO 79 kunnen plaatsen waar ze in de les kennis mee maken, opzoeken op een in de context passende kaart.
- WO 80 kunnen een atlas raadplegen en kunnen daartoe:
 - het alfabetisch register hanteren (zie N 9 – N10)
 - eenvoudige kaarten hanteren gebruik makend van windrichting, legende en schaal;
- WO 81 kunnen eenvoudige, aan hun niveau aangepaste bronnen raadplegen om meer te weten te komen over de natuur en het dagelijkse leven van de mensen in eigen streek, eigen land en elders in de wereld.

4 Attitudes

De kinderen

- WO 82* tonen verwondering, innerlijke betrokkenheid, interesse en respect voor de hen omringende natuur en voor natuurfenomenen die in tijd en ruimte verder van hen afstaan.
- WO 83* tonen verwondering, innerlijke betrokkenheid, interesse en respect t.a.v. culturele, maatschappelijke en economische verschijnselen in hun omgeving en op plaatsen die in tijd en ruimte verder van hen afstaan.